

BALIZS DÁNIEL

LOKÁLIS KONFLIKTUSOK ÉS KÖZÖSSÉGI STRATÉGIÁK A POZSONYI AGGLOMERÁCIÓ MAGYARLAKTA TELEPÜLÉSEIN

A szlovákiai magyar közösség hosszú időn át nemzetiségileg lényegében homogén térsége, a Csallóköz várhatóan már a közeljövőben vegyes etnikumúvá válik. A háttérben álló folyamat a Pozsonyt és agglomerációját érintő szuburbanizáció, amelynek során a migrációban részt vevők tömege talál új otthonra a várossal tradicionálisan szoros kapcsolatban álló, de alapvetően rurális jellegű vidék kisvárosaiban és falvaiban. E két közeg találkozása szlovákiai, sőt európai viszonylatban már számos más város környékén megtörtént, a pozsonyi agglomeráció területén viszont a kulturális, életmódbeli, jövedelmi, képzettségi stb. differenciák mellett nyelvi hatás is érvényesül: az érkezők többsége szlovák, míg a célterület dominánsan magyar ajkú. A szuburbanizáció minden esetben együtt jár a folyamatra adott lokális reakciókkal, ugyanakkor jelen esetben az etnikai dimenzió szerepe sem elhanyagolható. Az intenzív migrációra értelemszerűen az abban részt vevő összes csoport ad bizonyos választ, e tanulmányban a rurális térség, a szuburbanizáció által érintett és formált terület, pontosabban az ott eredetileg élő közösségekre fókuszálok.

A kutatás kiinduló kérdése, hogy a központi városból a szuburbán zónákba történő migráció hol és miként gyakorolhat hatást a célterület nyelvi-etnikai mintázatára? Specifikusabb megközelítésben a vizsgálat annak megválaszolására irányul, hogy a migrációt fogadó települések milyen helyi – önkormányzati és közösségi – döntések, stratégiák mentén reagálnak a megváltozott társadalmi, ingatlanpiaci, nyelvi stb. viszonyokra és ennek kapcsán az agglomerációhoz sorolt különböző községek vonatkozásában milyen eltérések fedezhetők fel. Kutatási területként Szlovákia fővárosát, Pozsonyt körülvevő szuburbán zónát jelöltem ki. A kutatás során a következő kérdések megválaszolására törekedtem:

1. kérdés: Milyen hatást gyakorol az etnikai tényező az őslakosok és a kiköltözők kapcsolatára, illetve az együtt élő közösségek kölcsönös megítélésére?
2. kérdés: Hogyan változott az őshonos lakosok (lokális és/vagy kisebbségi) identitása a kiköltözések hatására?

A szuburbán folyamatok értelemszerűen akkor befolyásolhatják a célterület etnikai karakterét, ha a bekövetkező migráció nyelvi-kulturális határokat szel át, tehát a kiköltöző népesség olyan területre érkezik, amelynek jellege e tekintetben eltér a központi városétól. Értelmezésben a multikulturális közegben megvalósuló lakóhelyi mobilitás fokozza az etnikai interakciók intenzitását, a folyamat pozitív hatása lehet az etnikumközi tudás-transzfer, illetve a közösségi párbeszéd élénkülése. Negatív folyamat, azaz az egyes kulturális csoportok közötti viszony romlása jelentkezhethet viszont akkor, ha az esetlegesen fennálló őslakos-bevándorló ellentéthez előítéletekből táplálkozó etnikai dimenzió társul.

Szakirodalmi áttekintés

A szlovák fővárost a rendszerváltás negatív hatásai kismértékben érintették; gazdaságának, térségi szervező erejének Szlovákia önállóvá válása – 1993 után – még inkább lendületet adott. Lakosság száma a 20. század második felében gyorsan nőtt: négy rövid évtized alatt 193 ezerről 442 ezer főre. A növekmény számottevő hányada az új ipari üzemek működését biztosító munkaerő beáramlásából adódott. A város agglomerációjának terjeszkedése évtizedekkel ezelőtt kezdődött el, először a fő közlekedési folyosók mentén (Brno, illetve Nagyszombat felé), majd a Csallóköz felé és a határ túloldalán. Szlovákiában több urbánus centrum környékén érvényesül szuburbán folyamat, ezek közül kiemelkedik a két legnagyobb központ (Pozsony és Kassa), rajtuk kívül megfigyelhető Besztercebánya, Eperjes, Nagyszombat, Nyitra, Trencsén és Zsolna régiójában.¹ A témával foglalkozó szerzők hangsúlyozzák a folyamat szlovákiai léptékben rendkívül jelentős, ugyanakkor Nyugat-Európához képest visszafogott jellegét.² Utóbbi alól egyedül Pozsony esete jelent kivételt, ahol a szuburbanizáció által érintett népesség aránya, illetve a folyamat gyorsasága különösen figyelemreméltónak bizonyul. A pozsonyi városi magterület az 1990-es évek közepén kezdett markánsan veszíteni a népességéből, a környező települések az ezredforduló környékétől már számottevő migrációs nyereséget könyvelhettek el. A kiköltözések üteme napjainkban is jelentős; az egyre-másra születő új ingatlanpiaci tervek és befektetések pedig azt mutatják: a Pozsony környéki településeken az új lakásokra³ a következő évtizedben is komoly kereslet fog mutatkozni.⁴ A sűrűn lakott urbánus területekről „menekülő” népesség

- 1 Šveda, Martin – Šuška, Pavel: K príčinám a dôsledkom živeľnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy: príklad obce Chorvátsky Grob. *Geografický Časopis*, 2014. 66 (3). 225–246.
- 2 Šveda, Martin – Križan, František: Zhodnotenie prejavov komerčnej suburbanizácie prostredníctvom zmien v Registri podnikateľských subjektov SR na príklade zázemia Bratislavy. *Geographia Cassoviensis*, 2011. 5 (2). 125–132.
- 3 Šveda, Martin: Časove a priestorové aspekty bytovej výstavby v zázemí Bratislavy v kontexte suburbanizácie. *Urbanismus a územní rozvoj*, 2011. 14 (3). 13–22.
- 4 Šveda–Šuška, 2014. K príčinám a dôsledkom živeľnej suburbanizácie, i. m.

ugyanúgy a lakóhelyi preferenciák megváltozása miatt kel útra, mint azt más európai nagyvárosok esetében tapasztalhatjuk,⁵ a fogadó települések pedig hasonló kihívásokkal szembesülnek: az urbánus életforma terjedése számos „öslakosban” kelt visszatetszést. A város környéke mind tájhasználat, mind funkciók terén folyamatosan változik, az átalakulás jól nyomon követhető a beépítettség és a földhasználat vizsgálatával,⁶ illetve annak felismerésével, hogy a szuburbanizációs folyamatok – elsősorban a társadalmi mobilitásra adott gazdasági reflexióként – immár a kereskedelmi tevékenységekre is kiterjednek.⁷ A térképre pillantva könnyen észrevehetjük, hogy a Pozsonyt övező szuburbán zóna tekintélyes része nem Szlovákiához, hanem Ausztriához és Magyarországhoz tartozik. Kelet-közép-európai viszonylatban egyedi jelenség, hogy egy főváros szuburbán zónája más ország(ok)ra is kiterjed, a határok közelsége folytán a kiköltöző pozsonyiak nagyszámban keresnek új otthont Szlovákián kívül, utóbbi értelemszerűen csak az európai uniós csatlakozás, illetve a határok szimbolikussá válása (2007) után indulhatott meg. Új területek bekapcsolását Pozsony szuburbanizációjába nem csupán az új lehetőségek kiaknázása indokolta, hanem a szlovákiai települések drasztikus átalakulása is. A kétségtelenül pozitív hatások (a helyi közösségek dinamizálódása demográfiai, gazdasági, infrastrukturális stb. vonatkozásban) mellett a városkörnyéki települések a folyamat számos negatív következményével (környezeti és közlekedési problémák, a régi és új lakók közötti ellentétek, ingatlanpiaci nyereszkesedés stb.)⁸ is szembesültek. A beépítés fokozódásából fakadó telítődés, valamint a növekvő társadalmi ellentétek a Pozsonyból elköltözni vágyók és az ingatlanügynökségek⁹ figyelmét egyaránt¹⁰ a szomszédos¹¹ osztrák és magyar települések¹² irányába fordították.¹³

5 Šveda, Martin: Bytová výstavba v zázemí veľkých slovenských miest v kontexte suburbanizácie a regionálnych disparít. *Geographia Slovaca*, 2014. (28). 173–195.

6 Baus, Peter – Kováč, Urban – Paudišová, Eva – Kohutková, Ivana – Komorník, Jozef: Identification of interconnections between landscape pattern and urban dynamics – case study Bratislava, Slovakia. *Ecological Indicators*, 2014. 42. 104–111.

7 Šveda–Križan, 2011. Zhodnotenie prejavov komerčnej, i.m.

8 Podolák, Peter: Geografické aspekty suburbanizácie a priestorový pohyb obyvateľstva. *Životné prostredie*, 2007. 41. 298–302.

9 Dillinger, Thomas: Srečevanje s suburbanizacijou na območju Bratislave: mejno območje med Avstrijo in Republiko Slovaška. *Urbani Izziv*, 2004. 15 (2). 32–38.

10 Slavík, Vladimír – Kurta, Tomáš: Rezidenčná suburbanizácia v zázemí Bratislavy – nový trend v migrácii obyvateľstva. *Forum Statisticum Slovacum*, 2007. 3. 202–208.

11 Ira, Vladimír – Szöllös, Ján – Šuška, Pavel: Vplyvy suburbanizácie v Rakúskom a Maďarskom zázemí Bratislavy. In: Andráško, Ivan – Ira, Vladimír – Kallabová, Eva (eds.): *Časovo – priestorové aspekty regionálnych štruktúr ČR a SR*. Geografický ústav SAV: Bratislava, 2011. 43–50.

12 Balizs Dániel – Bajmócy Péter: Szuburbanizáció a határon át: társadalmi, etnikai és arculati változások Rajkán. *Tér és Társadalom*, 2018. 32 (3). 54–75.

13 Balizs Dániel – Bajmócy Péter: Cross-border suburbanization around Bratislava – changing social, ethnic and architectural character of the “Hungarian suburb” of the Slovakian capital. *Geografický Casopis*, 2019. 71 (1). 73–98.

A szuburbanizációt¹⁴ számtalan aspektusból¹⁵ vizsgálták, a folyamat okainak¹⁶ és sajátosságainak¹⁷ megismeréséhez könyvtárnyi szakirodalom¹⁸ áll rendelkezésünkre;¹⁹ jelen cikkben ezek külön ismertetésére nem kerül sor. A kutatás témájának megfelelően inkább a nyelvi-etnikai mintázatra gyakorolt hatásaira célszerű fókuszálnunk. Utóbbinak két fő esetét különíthetjük el:

- A határon átnyúló folyamat részeként, amikor a központi városból – annak excentrikus elhelyezkedéséből fakadóan – a kiköltözők egy része egy szomszéd ország területén fekvő települést céloz meg.
- A másik eset akkor fordulhat elő, amikor a nagyváros és a szuburbanizációban részt vevő környezete ugyanazon államhoz tartozik, ugyanakkor a két területi egység etnikai viszonyai eltérnek egymástól.

Pozsony mindkét típusra kiváló példát nyújt. Az első típus iránt a szakmai – társadalomföldrajzi, szociológiai stb. – érdeklődés Európa-szer- te igen jelentős. A téma²⁰ számos,²¹ országhatárral érintkező régiót érint,²² ezért folyamatosan²³ bővül a vele foglalkozó²⁴ tanulmányok száma.²⁵ A téma²⁶

-
- 14 Berg, Leo van den – Drewett, Roy – Klaassen, Leo H. – Rossi, Angelo – Vijverberg, Cornelis H. T.: *A study of growth and decline*. Pergamon Press: New York, 1982.
- 15 Fishman, Robert: *Bourgeois utopias: The rise and fall of suburbia*. Basic Books: New York, 1987.
- 16 Enyedi György: *A városfejlődés szakaszai*. Akadémiai Kiadó: Budapest, 1988.
- 17 Dövényi Zoltán – Kovács Zoltán: A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő*, 1999. 48 (1–2). 33–57.
- 18 Timár Judit: Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő*, 1999. 48 (1–2). 7–32.
- 19 Bajmócy Péter: Suburbanization in Hungary – expect the agglomeration of Budapest. In: Kovács Csaba (szerk.): *Falvaktól a kibertérig*. SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék: Szeged, 2007. 139–149.
- 20 Strüver, Anke: Spheres of transnationalism within the European Union: On open doors, thresholds and drawbridges along the Dutch–German border. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2005. 31 (2). 323–344.
- 21 Van Houtum, Henk – Gielis, Rubin: Elastic migration: the case of the Dutch short-distance transmigrants in Belgian and German borderlands. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 2006. 97 (2). 195–202.
- 22 Terlouw, Kees: The discrepancy in PAMINA between the European image of a cross-border region and cross-border behaviour. *GeoJournal*, 2008. 73 (2). 103–116.
- 23 Jagodič, Devan: Határon átívelő lakóhelyi mobilitás az Európai Unió belső határai mentén. In: Hardi Tamás – Lados Mihály – Tóth Károly (szerk.): *Magyar-szlovák agglomeráció Pozsony környékén*. MTA Regionális Kutatások Központja, Fórum Kisebbségkutató Intézet: Győr–Somorja, 2010. 27–42.
- 24 Jagodič, Devan: Mobilità residenziale transfrontaliera nel contesto dell’Unione europea: il caso del confine italo-sloveno. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 2011. (65). 60–87.
- 25 Lovas Kiss András: *The impacts of the European Union accession to the situation and the economic, social structure of several settlements of the region of Bihar*. (Ethnographica et Folkloristica Carpathica 16.) Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék: Debrecen, 2011.
- 26 Hardi Tamás – Lampl Zsuzsa: Határon átnyúló ingázás a szlovák–magyar határtérségben. *Tér és Társadalom*, 2008. 22 (3). 109–126.

feldolgozása²⁷ Pozsony vonatkozásában²⁸ is megtörtént már,²⁹ bár a környezeti, ingatlanpiaci és szociális viszonyok átformálódásának jelentős dinamikája a kérdés vizsgálatát folyamatosan napirenden tartja. A határon átnyúló szuburbanizáció ugyanakkor nem témája e kutatásnak.

A második típus esetében a két területi egység, a város és „vidéke” – esetünkben agglomerációja vagy szuburbán zónája – egymástól eltérő nyelvi viszonyai alapján négy alkategóriát sorolhatunk fel, a területi egységek etnikai mintázatának „homogén” (egynyelvű vagy közel egynyelvű), illetve heterogén (többnyelvű) karaktere alapján:

- Homogén város – homogén vidék: ebben az esetben mindkét területi kategória egynyelvű, témánk kapcsán ez értelemszerűen akkor releváns, ha a homogenitás más-más etnikai csoport dominanciáját jelenti, tehát város illetve vidéke egymástól eltérő nyelvű közösségeknek ad otthont.
- Heterogén város – homogén vidék: a város nyelvileg és etnikailag jól észrevehetően diverzebb, mint a várossal szomszédos területek; összefüggő, viszonylag egynyelvű térségeken belül elhelyezkedő nagyvárosok jellemző típusa.
- Homogén város – heterogén vidék: a centrum egynyelvű, vagy közel egynyelvű, míg vidéke etnikailag kevert; nyelvi kontaktzónában található városok esetében gyakran előfordul.
- Heterogén város – heterogén vidék: ekkor mindkét területi egység multietnikus, az arányok viszont szignifikánsan eltérnek, tehát város és vidéke is többnyelvű, de más-más a többséget alkotó etnikai közösség.

Napjainkban a mobilitás viszonylag magas foka miatt az első típus elég ritka, viszont a 19-20. század fordulóján a Kárpát-medence több pontján (pl. Erdélyben) előfordult. A második kategóriára – a környékénél nyelvileg jóval heterogénebb/diverzebb városra – napjainkban a svájci Lugano nyújt kiváló európai példát, ahol a város lakosságának 40%-a nem svájci származású. A lakóhelyválasztási preferenciák változatossága már az egyes etnikai csoportok városon belüli elhelyezkedésében, például a szegregáció mértékében megnyilvánul, szintén rendkívüli változatosságot mutat a szuburbiákba történő költözésnél, azaz a város a migrációs folyamatok révén környezetét is sokkal heterogénebbé teszi a korábbiakhoz

27 Hardi Tamás: A szuburbanizáció jelensége és hatásai – határon innen és túl. In: Hardi Tamás – Lados Mihály – Tóth Károly (szerk.): *Magyar–szlovák agglomeráció Pozsony környékén*. MTA Regionális Kutatások Központja – Fórum Kisebbségkutató Intézet: Győr–Somorja, 2010. 11–26.

28 Hardi Tamás: A határon átnyúló ingázás mint a nemzetközi migráció egy különleges formája: A határon átnyúló szuburbanizáció – Pozsony esete. In: Róbert Péter (szerk.): *Magyarország társadalmi-gazdasági helyzete a 21. század első évtizedeiben*. Széchenyi István Egyetem: Győr, 2011. Letöltés helye: kgk.sze.hu; letöltés ideje: 2022. 08. 02.

29 Šveda, Martin – Východtík, Ján – Gurnák, Daniel: *Atlas suburbanizácie Bratislavy*. Geografický ústav SAV: Bratislava, 2021.

képest. Figyelemre méltó továbbá, hogy egyes közösségek a többinél jóval kevésbé vesznek részt e folyamatban, más (eredetileg is erősen szegregált) csoportok a kiköltözés után is igyekeznek minél homogénebb (saját) nyelvi közegbe érkezni, illetve van olyan nemzetiség is, amely e tekintetben a többségi népesség által közvetített mintákat követi.³⁰ Ami biztos, hogy a folyamat révén a szomszédos vidéki települések nyelvileg jóval keverttöbbé válnak. Hasonló játszódik le az észak-amerikai nagyvárosokban és környékükön is. A példák³¹ azt mutatják,³² hogy a nagyvárosok népessége nyelvileg sokkal összetettebb környezetükénél,³³ illetve az egyes közösségek (afroamerikai, hispán, illetve ázsiai származásúak) a szuburbanizációs aktivitás és a lakóhelyi preferenciák szempontjából nagyon differenciáltak; az afroamerikaiak például jóval kisebb arányban költöznek ki a városokból.³⁴

A heterogén nagyváros – homogén vidék dichotómia nem csak a tőlünk nyugatra elterülő régiókban jelentheti a szuburbán folyamatok fontos sajátosságát, találkozhatunk vele Kelet-Közép-Európában is. A legszemléletesebb példákat a Baltikumban fedezhetjük fel,³⁵ ahol a szovjet időszakban az iparosítás és a szláv (főként orosz) ajkú népesség beáramlása összekapcsolódott, drasztikusan módosítva a lokális nemzetiségi viszonyokat. Tallin és Riga lakosságának bő harmada ma is orosz, de más városokban (többek között az észtorzági Tartuban) is jelentős arányt ér el a szláv népesség. Mivel utóbbiak szervezett keretek között érkeztek, lényegében kész lakótelepek várták őket, míg az ész és lett lakosság inkább a városok alacsonyabb sűrűségű, családi házas övezetében élt.³⁶ A lakáskörülményekben tapasztalható szegmentáció ugyan mérséklődött 1991 óta, de továbbra is a baltikumi városok fontos jellemvonása, valamint differenciáló hatást gyakorol – többség és kisebbség relációban – a szuburbanizációra is.³⁷ A többségi észtek és lettek, illetve a kisebbségek közötti etnikai szegregáció az utóbbi években még növekedett is; ami jól mutatja, hogy az egyes csoportok közötti társadalmi és gazdasági eltérések jelentős részben vezethetőek vissza az

-
- 30 Ibraimovic, Tatjana – Masiero, Lorenzo: Do birds of a feather flock together? The impact of ethnic segregation preferences on neighbourhood choice. *Urban Studies*, 2014. 51 (4). 693–711.
- 31 Alba, Richard D. – Logan, John R. – Stults, Brian J. – Marzan, Gilbert – Zhang, WQ: Immigrant groups in the suburbs: a reexamination of suburbanization and spatial assimilation. *American Sociological Review*, 1999. 64 (3). 446–460.
- 32 Fong, Eric – Shibuya, Kumiko: Suburbanization and home ownership: the spatial assimilation process in U.S. metropolitan areas. *Sociological Perspectives*, 2000. 43 (1). 137–157.
- 33 Howell, Aaron J. – Timberlake, Jeffrey M.: Racial and Ethnic Trends in the Suburbanization of Poverty in U.S. Metropolitan Areas, 1980–2010. *Journal of Urban Affairs*, 2014. 36 (1). 79–98.
- 34 Massey, Douglas S. – Tannen, Jonathan: Suburbanization and segregation in the United States: 1970–2010. *Ethnic and Racial Studies*, 2017. 41 (9). 1594–1611.
- 35 Kulu, Hill – Billari, Francesco C.: Migration to urban and rural destinations in post-Soviet Estonia: a multilevel event-history analysis. *Environment and Planning*, 2006. 38 (4). 749–764.
- 36 Kontuly, Thomas – Tammaru, Tiit: Population subgroups responsible for new urbanization and suburbanization in Estonia. *European Urban and Regional Studies*, 2006. 13 (4). 319–336.
- 37 Hess, Daniel Baldwin – Tammaru, Tiit – Leetmaa, Kadri: Ethnic differences in housing in post-Soviet Tartu, Estonia. *Cities*, 2012. 29 (5). 327–333.

etnikai hovatartozásra.³⁸ Utóbbi akkor is figyelemre méltó, ha az etnikai tényező (mint lakóhelyválasztást befolyásoló faktor) jelentősebb a rendszerváltozás óta csökkenést mutat.³⁹

A harmadik típusra szlovákiai viszonylatban több példát is említhetünk: Pozsony mellett napjainkban már Kassát és Nyitrát is idesorolhatjuk (bár utóbbi kettőt egyre kevésbé). Mivel a kutatás fókuszában Pozsony áll, további példákra a tanulmány e fejezetében nincs szükség. A negyedik kategória (heterogén város és ugyancsak heterogén vidék) esetében a centrum olyan térségben helyezkedik el, ahol a város többségi etnikai csoportjától eltérő nyelvi közösség (is) él. Erre nyújt példát Vilnius, ahol a litván többségű fővárost lengyelek által (is) lakott falvak veszik körbe. A litván fővárosi agglomeráció tehát nyelviileg igen heterogén, ahol a központi város a litván többség mellett orosz, lengyel, belorusz stb. kisebbségnek ad otthont, ugyanez érvényes a centrumot övező településekre is, ám utóbbiak esetében a litvániai lengyel kisebbség számos helységben lokális többséget alkot. Vilnius környékén a szuburbanizáció a litván elem erősödését vonta maga után, amelyre a céltelepülések elsősorban lengyel ajkú közösségei sajátos módon reagáltak. E lokális válasz a litvánok beáramlására a helyi lengyel (kisebbségi) identitás megerősödése volt, amely jól mérhető módon a litvániai lengyel pártokra adott voksok számának hirtelen emelkedésében nyilvánult meg.⁴⁰

Módszerek

A kutatás adatbázis-építéssel indult, amely ingatlanpiaci adatok, a szlovákiai népszámlálások 2001., 2011. és 2021. évi, a népességszám-változásra, illetve az etnikai hovatartozásra vonatkozó adatainak összegyűjtését jelentette. A terepi munka a helyi vélemények, a kiválasztott településeken élő közösségektől kapható információk összegyűjtésére irányult, főként interjúzásból állt. Törekedtem az elitinterjúk túlsúlyának elkerülésére, mivel a téma jellege (hogyan változtatja meg adott település és a helyi magyarság életét a Pozsony irányából érkező, főként szlovák ajkúakat mobilizáló szuburbanizáció?) meglátásom szerint minden helyi lakost érint, akik ugyanazt a kérdést számos, akár markánsan eltérő nézőpontból közelíthetik meg. A helyiekkel történő első kapcsolatfelvétel ezért számos esetben spontán módon, közterületen vagy közösségi térben, nem szervezett vagy nem irányított jelleggel történt. Véleményük megismerését követően megkértem őket, hogy ajánljanak olyan

38 Krisjane, Zaiga – Bezins, Maris: Post-socialist urban trends: new patterns and motivations for migration in the suburban areas of Riga, Latvia. *Urban Studies*, 2012. 49 (2). 289–306.

39 Leetmaa, Kadri – Tammaru, Tiit – Hess, Daniel Baldwin: Preferences toward neighbor ethnicity and affluence: evidence from an inherited dual ethnic context in Post-Soviet Tartu, Estonia. *Annals of the Association of American Geographers*, 2015. 105 (1). 162–182.

40 Ubarevičienė, Ruta – Burneika, Donatas – Van Ham, Maarten: Ethno-political effects of suburbanization in the Vilnius urban region: an analysis of voting behaviour. *Journal of Baltic Studies*, 2015. 46 (2). 217–242.

személyt, akitől formális keretek között kaphatok választ a kérdéseimre: a javasolt személyt általában a polgármester („*vagy valaki a községházán*”) volt, de a listán szerepelt az adott településről készített helytörténeti munka szerzője vagy a helyi plébános is. A strukturált interjúkra tehát a mintatelepüléseken élő lakosok véleményének megismerése után került sor, ami értékes összehasonlítási alapot jelentett a formális beszélgetések során. Összesen 23 beszélgetés történt, köztük polgármesterekkel, szolgáltatásokban dolgozókkal, illetve egyéb helyi lakosokkal.

A módszerek között említést érdemel a térképezés is. A kartográfiai adatbázisba három, magyarok által (is) lakott délnyugat-szlovákiai járást (a Dunaszerdahelyi, a Galántai és a Szenci), illetve Pozsony városát integráltam (133 település). Az utóbbi évtizedek tapasztalatai azt mutatják, hogy e három, magyarok által is lakott járás településeinek többsége érintett a szlovák fővároshoz köthető szuburbanizáció által. Fontos kiemelni, hogy a vonatkozó szlovákiai szakirodalomban nincs konszenzus arról, hogy pontosan hol húzódik Pozsony szuburbán zónájának határa. A demográfiai és az ingatlanpiaci adatok egyértelműen rámutatnak, hogy sem a Pozsonyi kerület (tehát a hivatalos közigazgatási lehatárolás), sem a szlovák szakértők⁴¹ által – érthető okokból – gyakran alkalmazott funkcionális várostérség kategória nem fedi teljesen a szuburbanizáció által aktívan érintett területet; mivel az jóval túlterjed mindkettőn. Noha a jelen kutatásba beemelt három járásból nem feltétlenül minden település része a szuburbán zónának, utóbbi lehatárolásának rendkívül képlékeny jellege okán ezt a területi keretet találtam a legcélszerűbbnek, amit demográfiai és ingatlanpiaci adatokkal is alátámasztottam. Értelemszerűen nem vált a vizsgálat részévé a pozsonyi agglomeráció azon része, amelyik döntően szlovák nemzetiségűek által lakott.

Eredmények

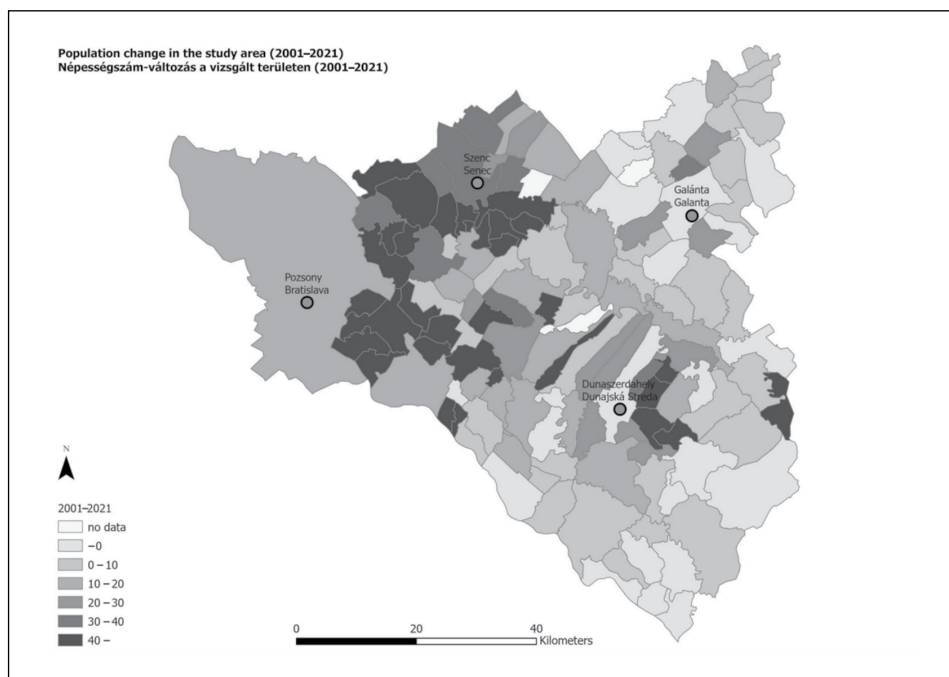
Pozsony és a három vizsgált járás demográfiai és ingatlanpiaci helyzete, illetve etnikai arculata

Pozsony, illetve a mintaterülethez sorolt három járás összesített lakosság száma 2001 és 2011 között nem változott (689,4, illetve 689,6 ezer fő), és a népesség területi átrendeződésének üteme is mérsékelt maradt: Pozsony lakosság száma 428,7 ezerről 411,2 ezer főre csökkent, míg a három járásé 258,7 ezerről 276,4 ezer főre növekedett. A népességszám-változás látszólagos trendjei mögött természetesen ennél markánsabb lakossági mobilitás „rejtőzik”: Pozsony népességszám-csökkenése Szlovákia vidéki (főként keleti) régióiból

41 Šveda–Šuška, 2014. K príčinám a dôsledkom živelnej suburbanizácie, i.m.

történi beáramlás nélkül feltehetően jóval nagyobb lett volna. Ugyanakkor ez sem fedi el a tényt, hogy a városkörnyék lakosságszám-gyarapodása ekkor még viszonylag enyhe volt, emiatt a kis kiterjedésű szuburbán zóna alapvetően a főváros közvetlen közelében elhelyezkedő településekre koncentrált.

Ez a zóna 2011 és 2021 között egyértelműen kiterjedtebbé vált, ennek oka, hogy a fővárosból kiköltözők Pozsonytól viszonylag nagy távolságra (40-50 km) fekvő településekre is egyre inkább célterületként tekintenek. A másik ok az országos léptékű migráció egyre markánsabb jellege, ami jól érzékelhetően nemcsak Pozsonyt, hanem az agglomerációs települések jelentős részét is érinti.⁴² Pozsony lakosságszáma is dinamikusan nőtt (411,2 ezer-ről 475,5 ezer főre), ahogy a Szenci, Dunaszerdahelyi és Galántai járásoké szintén (276,4 ezer, illetve 316,5 ezer fő). Fontos leszögezni ugyanakkor, hogy a népességszám-változás mértéke települési szinten igen nagy változatosságot mutat: a fővárostól távol elhelyezkedő falvak növekedése több esetben meghaladja az ahhoz jóval közelebb találhatóakat. Továbbá, a kisebb centrumok, járásközpontok környezetében is – kisebb léptékű – szuburbán folyamat indult el, ez Dunaszerdahely esetében érvényesül leginkább (1. ábra).

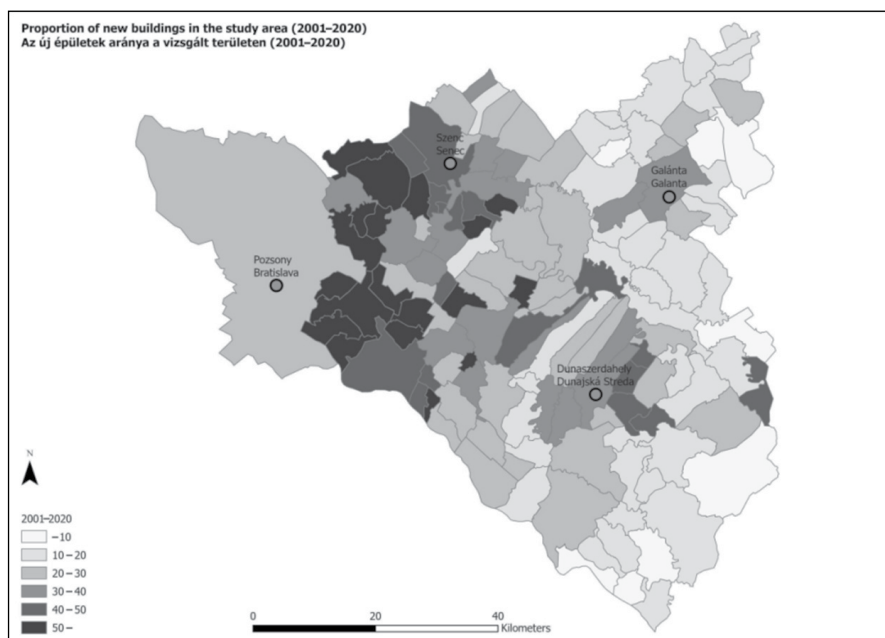
1. ábra: Népességszám-változás a vizsgált területen 2001–2021 között

Forrás: saját szerkesztés

42 Šveda-Výboštok–Gurnák, 2021. Atlas suburbanizácie Bratislavy, i.m.

Az ingatlanok számának változása, pontosabban a 2001–2010, illetve a 2011–2020 között épült lakóingatlanok teljes épületállományhoz viszonyított aránya alátámasztja a népességszám-változás kapcsán leírtakat, a szuburbán (valamint bármilyen migrációs) folyamatok dinamikájának folyamatos erősödését, illetve az agglomerációban megjelenő területi differenciákat egyaránt. A népességszám változásához képest ugyanakkor még markánsabban kirajzolódik az új lakóingatlanok arányának gyors emelkedése 2011 és 2020 között. A két – egyébként szorosan összefüggő – mutató közötti eltérés fokozódása arra utalhat, hogy a mind élénkebbé váló migráció mellett a lakóhelyet változtató népesség egyre kisebb aránya jelentkezik be hivatalosan új településén, ami – noha azóta a Covid-járvány ebben is sok változást hozott – országos léptékben jól érzékelhető jelenség. A már említett területi differenciák így az új építésű ingatlanok vonatkozásában még látványosabbak, amelyből már sejtetővé válik, hogy az egyes településeken, illetve lokális közösségek igen eltérően reagálnak a vándorlási folyamatokra (2. ábra).

A két, a szuburbanizációt leíró tényező vizsgálata után a térség magyar kisebbségére (a magukat – 2001-ben és 2011-ben egyedüli, 2021-ben első opcióként – magyar nemzetiségűnek vallók számára és arányára) vonatkozó mutatók tanulmányozása következik. Pozsonyban 2001 és 2021 között a magyarok száma 16,5-ről 11,3 ezerre, teljes népességszámhoz viszonyított aránya 3,8-ról 2,4%-ra csökkent; a három főváros környéki járásban számuk együttesen 140,7-ről 123,9 ezerre, arányuk 54-ről 39,1%-ra módosult. A csökkenés területileg differenciáltan ment végbe, a Pozsonyhoz közelebbi településeken a fogyás erőteljesebb volt, ám ez messze nem tekinthető kizárólagosnak. A csökkenés a fő közlekedési tengelyek (Pozsony–Galánta, Pozsony–Dunaszerdahely), valamint a Duna mentén volt a legintenzívebb, ami nyilván markánsan összefügg a migrációs folyamatokkal (3. ábra). Ugyanakkor az ezen útvonalak által nem érintett községekben teljesen mozaikos az etnodemográfiai mintázat, vannak köztük a magyarok gyors aránycsökkenését mutató helységek, míg más esetekben inkább stagnálás detektálható. Ez, illetve az 1–2. ábrákon bemutatott népességszám- és ingatlanpiaci változások rávilágítanak arra, hogy a pozsonyi agglomeráció települései között jelentős differenciák vannak, korántsem elegendő rájuk pusztán a „szuburbán” jelzõt használni.

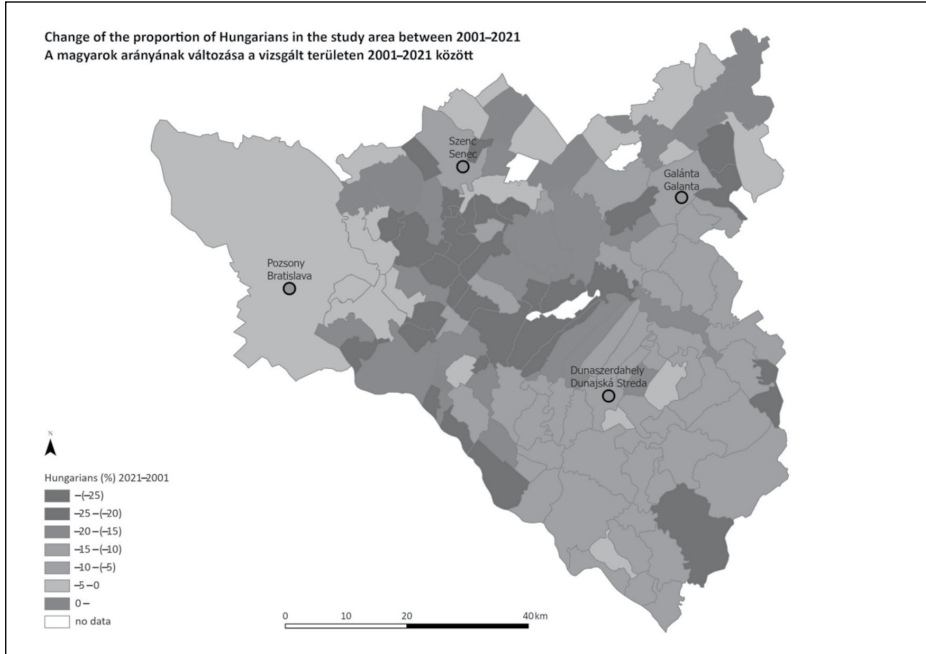

2. ábra: A 2001–2020 között épült lakóingatlanok aránya a vizsgált területen
Forrás: saját szerkesztés

A pozsonyi agglomeráció európai léptékben is jelentős dinamikát mutató növekedéséhez számos demográfiai, szociológiai és gazdasági tényező járult hozzá. Noha a tanulmánynak nem feladata ezek részletes bemutatása, néhány közülük mindenképp említést érdemel. Az interjúalanyok gyakran kiemelték többek között a 2010 környékén bevezetett rendkívül kedvező kamatozású banki hitelek nagy szerepét. A 2-3%-os kamatok elmaradtak az infláció átlagos szintjétől, így azoknak is megérte új ingatlanba fektetni, akiknek élethelyzetükből adódóan erre egyáltalán nem volt szükségük. A széles körű hitelezés révén a pozsonyi szuburbiákba költözők mintegy 80%-a ebből fedezi ingatlanszerzését. Az érkezők 50%-a nem Pozsonyból jön, ami szintén az interjúk gyakran hangsúlyozott részlete volt. Pozsony speciális földrajzi, társadalmi és gazdasági pozíciójának, és a Szlovákián belül tapasztalható meredek nyugat-kelet fejlettségi lejtőnek köszönhetően rengetegen érkeznek az ország keleti és középső járásaiból. Ugyanakkor Pozsony épp sajátos topográfiai adottságai révén nem képes ekkora tömeg befogadására, mint ahogy a jellemzően rurális környezetből érkező „keletiek” sem vágnak a zsúfolt beépítésű és drága fővárosra, ez a tény ismét a szuburbiák presztízsét erősíti. Az eredmény a gyorsan növekvő beépített terület és az átgondolatlan fejlődés, utóbbiból egyenesen következik az infrastruktúra kiépítésének a népességnövekedés ütemétől történő súlyos lemaradása. Ezek azok a változások, amelyek napjainkban az évszázadok óta alapvetően rurális, a közelmúltig döntően magyar ajkú közeget jellemzik a pozsonyi agglomeráció keleti részén.

„A helyiek még mindig sokszor eladják a telküket, mert annyira jó árat kapnak érte.” (középkorú magyar férfi)

„Az újonnan érkezőknek szükségük van a városra a munka vagy az egyéb lehetőségek miatt, de nem akarnak Pozsonyban élni, nem akarnak a része lenni, utálják Pozsonyt, úgy írják le, mint a helyet, ahol nem jó élni, és meg akarják őrizni a saját identitásukat, ami nem kapcsolódik Pozsonyhoz. Ez nagyon erős jelenség Szlovákiában.” (fiatal szlovák férfi)

3. ábra: A magyarok arányának változása a vizsgált területen 2001–2021 között
Forrás: saját szerkesztés

A szuburbanizáció hatása a lokális ingatlanpiacra és a települések arculatára

A szuburbanizáció által a települések életébe hozott változások Pozsony felé haladva egyre látványosabbak. Az ország távolabbi vidékeiről, Kassa és Eperjes környékéről vagy éppen Gömörből érkezők számos esetben – a lakások extrém magas ára és a már említett, rurális lakókörnyezet iránti igény miatt – nem is költöznek be a fővárosba, hanem közvetlenül valamely szuburbán településen szereznek ingatlant; esetleg alig pár év pozsonyi tartózkodás után költöznek ki a városból. Az ingatlanpiaci szereplők nem meglepő módon folyamatosan keresik a befektetési lehetőségeket, illetve az új lakóparkok építésére potenciálisan alkalmas területeket. Az ilyen jellegű érdeklődés a helyi lakosságot is érinti, de elsősorban értelemszerűen az önkormányzatokat célozza.

„Nagyon nagy a nyomás a beruházóktól.” (középkorú magyar nő)

A szuburbanizáció a megkérdezettek elmondása szerint az utóbbi években egyre gyorsul, a Pozsony környéki települések esetében némi túlzással csak a helyiek hozzáállásán múlik, hogy mekkorára duzzad a lakosság szám és beépített terület. Az ingatlanok iránti igény kifogyhatatlannak látszik, amit a közelmúltban indított közlekedési beruházások (elővárosi busz- és vonatviszonylatok, autópálya-építés) tovább erősítettek. A települések vezetői súlyos dilemmával szembesülnek: az új ingatlanpiaci fejlesztések hatására lakóhelyük elvesztheti eredeti, a többség által értéknek tekintett karakterét, az elzárkózás ugyanakkor a jelenlegi viszonyok konzerválódását, a települések közötti versenyben a lemaradást eredményezheti. A helyzet ellentmondásos jellegét csak fokozza az ingatlanárak drasztikus emelkedése: az egyik vizsgált községben a helyiek szerint két év alatt háromszorosára nőtt egy építési telek ára.

„Ha engedtünk volna minden betelepülést, azóta már megnégyszereződött volna a lakosság. Van közösség és kultúra, és ez annak köszönhető, hogy nem volt nagy a migráció. Viszont természetesen fejlődniünk kell, hogy megtartsuk az intézményeinket, szervezetünket.” (középkorú magyar nő)

A szuburbán települések külső megjelenése szintén érzékeny témának számít: egy új utca vagy lakópark kivitelezésének befejeztével többnyire a helyi arculatba nem illeszkedő épületek, átláthatatlan kerítések, apró méretű, nagy beépítési sűrűségű telkek látványa tárul a teljesen más elrendezéshez szokott „öslakosok” elé. Állítják, hogy az új negyedek arculata tükrözi a beköltözők attitűdjeit: nincs kötődésük a településhez, elzárkózó, a helyi infrastruktúrát túlterhelő, a közösséggel érdemi kapcsolatot ki nem alakító tömegként tekintenek rájuk. Az újonnan érkezők természetesen más életformát hoznak magukkal, így nem osztják a helyiek aggodalmait, mint ahogy gyakran a nyelvüket sem értik.

„Megpróbálunk mindent megtenni azért, hogy maradjunk kis falu jellegűek, de azért szeretnénk, ha fejlődnénk, egészségesen. Először be kell biztosítani az infrastruktúrát, utána jöhetnek az építkezések.” (vegyes házasságból származó középkorú férfi)

Több olyan eset is előfordul, ahol az önkormányzat az ingatlanfejlesztésben a helyi vállalkozói réteget részesíti előnyben akár közvetlen megbízásokkal, akár ajánlások és marketing révén, ezzel érvényesítve némi kontrollt az új lakosok beáramlása felett. A döntően magyarok által lakott helységekből a jelenség etnikai oldalról is értelmezhető, nem meglepő módon a magyarok preferálását mutatva a szlovákokkal szemben. A jelenség diszkriminációként történő jellemzésének ugyanakkor ellentmond, hogy első sorban a más közegekből érkező, a lokális közösség számára ismeretlenek „ellen” irányul, akik viszont általában szlovák ajkúak. Ugyanakkor a helyiek megnyilvánulásaiban jól

megfigyelhető az etnikai faktor jelentősége, mint ahogy az is, hogy a magyar nyelvűek szívesebben látott beköltözők.

„Legyen annyi magyarság bennetek, ami felülírja a pénzt, meg ne lássam, hogy szlovákoknak fogjátok a telkeket eladni.” (középkorú magyar férfi)

Etnikai háttérű konfliktusok „őslakosok” és „beköltözők” között

E téma kapcsán fontos hangsúlyozni, mi áll annak a háttérében, hogy az etnikai komponens egyáltalán szerepet játszhat a szuburbanizáció folyamatának tanulmányozásakor. Leszögezhetjük, hogy noha a szlovák–magyar államközi kapcsolatok hagyományosan nem számítanak szívélyesnek, mint ahogy a két nemzetiség viszonya is sérelmekkel és kölcsönös félreértésekkel, továbbá a történelmi és nemzeti narratívák közti párbeszéd hiányával terhelt, a Pozsony környéki magyarlakta települések helyi közösségei nem a fentiek alapján szervezik életüket, említést érdemlő etnikai alapú feszültség pedig legfeljebb alkalmasszerűen fordul elő. Ebből adódóan a fennálló társadalmi viszonyok és a magyarság lokális vezető szerepének módosítására irányuló törekvésként értékelt demográfiai és életmódbeli változásoktól való félelem áll az etnikai ellentétek háttérében. Az újonnan érkezők oldaláról pedig a vidékies, alapvetően konzervatív közeggel szembeni értetlenség, az azzal történő azonosulás nehézségei és a beköltözők számára szokatlan kulturális hatások játszanak szerepet ebben. Értelmezésében ezek nem tekinthetők etnikai bázisú feszültségeknek, viszont a problémák bizonyos esetekben etnikai szempontokat sem nélkülöző konfliktusokban csúcspodnak ki.

„Jönnek az idegenek és ritkítják az itteni magyarságot.” (középkorú magyar férfi)

„Annyi pozsonyi van itten, megveszik a házakat, kerteket, földeket, hogy a magyarok ne tudjanak létezni. Magyar falu volt ez, még most is, de mi kihalunk.” (idős magyar férfi)

„Szlovák a szlovákkal jobban szót ért, mint ahogy a magyar a magyarral is jobban szót ért. A gond akkor kezdődik, amikor bekerül a társaságba egy szlovák, és a magyarnak is szlovákkul kell beszélni. A kétnyelvűségre a mai időkben nincs idő. [...] A szlovák nem fog magyarul beszélni, mert nem tartja a magyar nyelvet megtanulhatónak, nem akarja megtanulni.” (középkorú magyar férfi)

Noha az újonnan érkezők elsőprő többsége nem beszél magyarul, sőt az interjúalanyok szerint sokuknak arról sincs tudomása, hogy alapvetően magyar jellegű közegbe költözik, közvetlen etnikai konfliktusok nem jellemzőek. Ennek elkerülését nyilván elősegíti, hogy az őslakosok és a beköltözők között viszonylag kevés az interakció, mint ahogy az is, hogy

a magas szintű társadalmi mobilitással rendelkező (sok esetben szlovák közegben tanuló, dolgozó stb.) helyiek számára a nyelvi különbségek nem, sokkal inkább az életforma- és életmódbeli eltérések számítanak szokatlannak. A megkérdezettek véleménye szerint a szlovák nyelvű új lakosok szintén igyekeznek elkerülni az etnikai feszültségeket. Mindezek dacára előfordulnak olyan konfliktusos helyzetek, amelyekben megjelenik az etnikai komponens; ezeknek két típusát definiálhatjuk.

Az első kategóriába sorolhatjuk azon helyzeteket, illetve szituációkat, amelyek tulajdonképpen az új lakosok már említett hiányos ismereteiből, valamint a szlovák és magyar nyelvű oktatási anyagok eltérő tartalmából, megközelítésmódjából fakad. A beköltözők nem mindig készültek fel arra, hogy lakóhely-változtatásuk egyben nyelvi és részben kulturális közegváltást is jelent. Ezért teszik szóvá a magyar nyelvű feliratokat, hirdetések, kiadványokat vagy lepődnek meg a helyi rendezvények részben magyar nyelvű műsorain. Egybehangzó tapasztalatok szerint az ilyen jellegű félreértések gyorsan tisztázhatóak.

„A szlovákok sokszor meglepődnek, hogy magyar közegbe kerülnek.” (fiatal magyar férfi)

„Volt rá egy-egy példa, hogy megszólták az önkormányzatot, hogy miért kell magyarul is információkat megosztani. A kiköltözők közül sokan semmit sem tudtak arról, hogy itt magyarok élnek, teljesen más kontextusban tanítják a szlovák iskolákban Trianont vagy a lakosságcserét [...] a szlovákok úgy tudják, hogy a lakosságcsere teljesen önkéntes volt.” (vegyes házasságból származó középkorú férfi)

A konfliktusok második kategóriája jóval összetettebb és több potenciális feszültségforrást hordoz. Európa-szerte ismertek a hirtelen megnőtt lakosságszámból fakadó infrastrukturális és intézményi-szervezeti kihívások, amelyek többnyire a szuburbanizáció velejárói. Esetünkben – a kisebbségi, azaz magyar tannyelvű oktatási hálózat elterjedtsége miatt – az utóbbiak okozhatnak olyan konfliktusokat, amelyben időnként az etnikai dimenzió is érvényesül. Az újonnan érkező, döntően szlovák anyanyelvű lakosok egy része nem Pozsonyban, hanem új lakóhelyén, esetleg a szomszéd településen szeretné biztosítani gyermekei oktatását, ez a jelenség elsősorban az óvodai nevelésre és az általános iskola alsó tagozatára vonatkozik (az idősebb tanulók már jellemzően Pozsonyba ingáznak). Számos településen ilyen intézmények egyáltalán nem működnek, mivel a kiskfalvas településhálózatból adódóan évtizedekkel korábban bezárták őket, illetve összevonták más településekével. A működő egységek férőhely-kapacitása korlátozott és a magyar többségű községekben gyakran kizárólag magyar tannyelvű tagozat érhető el. A szlovák lakosokat állításuk szerint nem zavarja a magyar oktatási nyelv, céljuk, hogy gyermekük a lakóhelyéhez minél közelebbi intézményt látogassa. Viszont a szlovák anyanyelvű gyermekek számának és arányának növekedésével ez a nyitott hozzáállás hamar megváltozik, ami a helyi magyar közösséget az új lakosok ellen hangolja.

„Nincs gondja a szlováknak, ha magyar faluba vagy intézménybe jön, de ha már bent van és elér 40-50%-ot, elkezd követelőzni, elkezdi zavarni, ami magyar. Megállított egy szomszédom, hogy figyelj, rám szólnak, hogy miért beszélek én a gyerekekkel magyarul, hova fogunk így fejlődni? Volt olyan évünk, hogy oda jutottunk, hogy majdnem fele volt szlovák gyerek az óvodában. Azóta próbáljuk egy kicsit irányítani ezt is, úgyhogy most már kevésbé vegyes az óvoda [...] nem lenne szabad válogatnunk, de azért mi mindig próbáljuk a magyar arculatot megtartani” (középkorú magyar nő)

„A szüleink nagyon sokat harcoltak a magyar iskoláért. Rengeteg munkája benne van az ittenieknek. Nem engedjük, hogy hazardírozzanak vele.” (középkorú magyar férfi)

Több esetben a magyarlakta településeken formálódó új szlovák közösségek intenzív tevékenységet (alírásgyűjtés, népszavazás kezdeményezése, minisztériumi kérvények) fejtettek ki szlovák tanítási nyelvű iskola létrehozásáért, akár már néhány tanköteles korú diák számára. E kezdeményezések gyakran találkoznak a magyarok (település- vagy intézményvezetők, helyi lakosok) erős ellenállásával. Különösen nagy publicitást kapott a somorjai eset, amikor a kisvárosban a meglévő szlovák alapiskola mellé új elindítását kezdeményezték a környező, szlovák iskola nélküli falvakból bejárók számára.⁴³ A város vezetése – hivatkozva a már működő, kiemelten nagy diáklétszámmal (1150 fő) rendelkező intézményre – ellenállt,⁴⁴ aminek a következménye miniszteri „látogatás” lett, illetve az ügy felsőbb utasításra történő „megoldása”.⁴⁵ Az új intézmény 2022-ben a somorjai magyar gimnázium erre a célra felszabadított termeiben kezdte meg működését.

Lokális stratégiák és településtípusok

A kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy a Pozsony környéki, szuburbanizáció által érintett települések mindegyike helyi fejlesztési tervekre, ingatlanpiaci szabályozásokra és intézményi kapacitásra támaszkodva önálló stratégiákkal válaszol a megváltozott migrációs folyamatokra. A lokális stratégiák jellege számos tényezőtől függ: az előbb felsoroltak mellett a helyi közösség attitűdjei, a nyelvi-etnikai karakter, közlekedési-elérhetőségi szempontok

43 Pomichal Krisztián: (Nem) mindennapi küzdelmeink: A városvezetés akarata ellenére létesülhet új szlovák alapiskola Somorján. *Ma7*, 2021. augusztus 12. Letöltés helye: ma7.sk, letöltés ideje: 2023. 08. 30.

44 Pomichal Krisztián: „Már nincs jó megoldás!”: A városvezetés akarata ellenére létesülhet új szlovák alapiskola Somorján. *Ma7*, 2021. augusztus 14. Letöltés helye: ma7.sk, letöltés ideje: 2023. 08. 30.

45 Ibos Emese: Gröhling elment Somorjára, és bejelentette, hogy új szlovák alapiskola nyílik. *Denník N*, 2022. augusztus 18. Letöltés helye: napunk.dennikn.sk, letöltés ideje: 2023. 08. 30.

(Pozsonytól való távolság, vonat- és buszjáratok) vagy az infrastruktúra (közutak, vasút, csatornázottság) állapota, keresztmetszete egyaránt fontos, de nem kizárólagos faktorként jelenhetnek meg. A fentiekén túl a települési együttműködések, az önkormányzatok informális kapcsolati hálójá, illetve a településvezetők beállítottsága és egyéni ötletei is aktívan formálhatják e stratégiákat. Mindezek alapján három települési alaptípus körvonalazódik.

Az első kategória, ahol a gyors fejlődés és Pozsony „elővárosává” válás deklarált cél, és amelyre az ingatlanpiaci szereplők működésének széles körű támogatása, illetve a helyi fejlesztési tervek és építési szabályzatok rugalmas kezelése jellemző. A lakosság szám és a lakóingatlanok számának emelkedése gyors (olykor robbanásszerű), újabb és újabb területek válnak építési-beruházási zónává, az urbánus életforma és az ehhez kapcsolódó szolgáltató funkciók általánossá válnak. Új lakónegyedek létrejöttével az eredeti településmag is fokozatosan elveszíti korábbi arculatát, a régebbi lakóingatlanok felvásárlása, illetve sűrűsödés, a telkek felosztása révén. A fejlődés ára az e kategóriába tartozó településeken az infrastruktúra-fejlesztések megkésettsége, a hiányos intézményi kapacitás és a vidéki életforma gyors visszaszorulása. A fővárostól való távolság és az etnikai jelleg e kategória esetében jól definiálható, ám korántsem kizárólag Pozsonyhoz közeli szlovák falvakat sorolhatunk ide.

„Igen, ott bedobták a gyepelöt, Pozsony elővárosa szeretnének lenni, annyira eladtak minden telket, hogy a községnek nem maradt, ahová új iskolát vagy óvodát építhetne.” (középkorú magyar nő)

A második kategória foglalja magába a legtöbb települést, az idekerült önkormányzatok az átmenetet képviselik az első és a harmadik kategória között, fontosnak tartják a lélekszám növekedését, új utcák, lakónegyedek létrejöttét, viszont a folyamatot igyekeznek hivatalos eszközökkel szabályozni, illetve lassítani. E helységekben az eredeti és az új településszövet közötti eltérések még jól érzékelhetőek, a változások gyorsak, de ütemük elmarad az első csoporthoz tartozókéétól. Az „öslakosok” és a beköltözők lélekszámbeli súlya kiegyenlített, az interakció szintje alacsony, párhuzamos mikrotársadalmak jelenléte jellemző. Az infrastrukturális fejlesztések megkésettsége kevésbé általános, ám a települések folyamatosan küzdenek a megnövekedett terhelés és az újra és újra szűknek bizonyuló kapacitások okozta kihívásokkal, ami az önkormányzatokra komoly anyagi terhet ró. Az első és a második kategória esetében egyaránt súlyos problémát okoz az új lakcímüket hivatalosan nem bejelentő lakosok magas aránya.

„Szeretnék azt, ha a falu megtartaná a kislelő arculatát. A betelepülést első sorban a falufejlesztési tervvel lehet visszafogni. Meg van szabva a tervben 2003 óta, hogy hová lehet építkezni, kétszer vagy háromszor változott azóta, a legutolsó változtatásban új területeket már nem tettünk bele, csak reguláltuk, megnagyobbítottuk a telkeket, ahol lehet építkezni, hogy ne sűrűsödjének.” (vegyes házasságból származó középkorú férfi)

„Az a falu jó példa: a polgármester bérházakat építtetett és felvételizteti a jelentkezőket, hogy mennyire vesznek majd részt a közösségi életben.” (fiatal magyar férfi)

„Minden egyes kérvényezővel leültem és elbeszélgettem: miért akar ide jönni, mit tud hozzátenni a közösséghez.” (középkorú magyar férfi)

A harmadik kategória foglalja magában azon településeket, ahol a szuburbanizációt ugyan nem tekintik káros folyamatnak, ugyanakkor a rendelkezésre álló eszközökkel igyekeznek minimalizálni annak lokális hatásait. Idetartoznak azon döntések, amelyek gátat szabnak a településen kívül élők ingatlanszerzésének, előnyben részesítve a helyi lakosokat. Ilyen eszköz lehet a helyi szabályozó és fejlesztő tervdokumentumok ingatlanpiaci szereplők számára előnyös módosításainak elmaradása, vagy a már elfogadott változtatások nehezen teljesíthető feltételekhez kötése. Utóbbira példa az a döntően magyarlakta község, ahol az önkormányzat kijelölt ugyan ingatlanfejlesztési területet, ám a Szlovákiában jelenleg hatályos szabályok értelmében új lakóingatlanok építése csak azok szennyvízcsatorna-hálózatra történő rákapsolásával valósulhat meg. A környék településeit ellátó szennyvíztisztító viszont elérte kapacitása felső határát, új egység rákötését nem engedélyezi, így az ingatlanfejlesztési tervek kivitelezését határozatlan időre elhalasztották. Szintén eszköz lehet egy település számára, ha kapacitáshiányra hivatkozva nem engedi a településen kívüli lakókkal rendelkezők fogadását saját oktatási vagy szociális intézményeiben. E községek átalakulása visszafogott ütemű, ugyanakkor néhány változás, többek között az ingatlanárak utóbbi években történt jelentős emelkedése, hasonlóan a másik két kategóriához, őket sem kerüli el.

„Kemény szabályozás kell, a falufejlesztési tervben olyan feltételrendszert adni, ami gondot okoz az ingatlanosoknak” (középkorú magyar férfi)

„Napi szinten elszlovákosodással küzdünk, a betelepüléssel, a község átváltozásával. A cél az volt, hogy megmaradjunk tipikus vidéki falunak. Ehhez valamilyen szinten korlátozni kell a fejlődést. Nálunk csak helyi vagy helyi kötődésű vehetett házat.” (középkorú magyar nő)

A fentiekén túl az „öslakosok” lokális döntéshozatalban történő felülreprezentáltságához, s ily módon a település vezetésének kézben tartásához, beköltözőkkel szembeni „megvédéséhez” hozzájárulhat az önkormányzati választások kapcsán alkalmazott gyakorlat is. A szlovákiai törvények lehetővé teszik tetszőleges számú helyi szavazókör kialakítását, amit a jogalkotó az önkormányzatok kompetenciájaként jelöl meg. Ha sok szavazókör van, a beköltözők (számos interjúban: „a szlovákok”) szavazatai szétforgácsolódnak, míg a korábbi beágyazottságot és politikai tőkét biztos kézzel használó „helyiek” egyenként minden körzetet megnyernek; legalábbis nagyobb eséllyel indulnak a

siker reményében, mintha adott településen csak egy szavazókör lenne, és annak eredményei határoznák meg a képviselői helyeket elnyert személyek listáját. A mintaterületen található egyik, napjainkban etnikailag már erősen vegyes kisváros így maradhatott a 2022. évi önkormányzati választások után is lényegében teljesen „helyi” (és magyar) vezetésű.

Következtetések

Kutatásomban arra kerestem a választ, hogyan formálják át a szlovák fővárost, Pozsonyt és környékét érintő szuburbán folyamatok a városhoz közel helyezkedő települések és közösségek életét, kiemelt fókusszal a magyarok lakta községekre és az ott élők etnikai identitására. Az adatok értelmezése, illetve a helyszíni munka során egyértelművé vált, hogy a Pozsony környékén élő magyarok számára a leghangsúlyosabb kérdéskörök a szuburbanizáció révén folyton változó környezethez kapcsolódó, az arra adott lokális reakciók különböző (intézményi, ingatlanpiaci, településarculati) faktorai. Utóbbiak végső soron éles határokkal nem jellemezhető, de viszonylag jól definiálható lokális stratégiatípusokká állnak össze. E stratégiák közötti eltérések alapján három településkategóriát különíthetünk el a pozsonyi agglomerációban: települések azon csoportját, ahol a szuburbanizáció hatásai lényegében korlátlanul, érdemi szabályozás nélkül érvényesülnek, az átformálódó, ám a folyamatot lassítani próbáló önkormányzatokét, illetve azon kategóriát, amelyben a rendelkezésre álló eszközök mindegyikével az eredeti vidékies karakter megtartására törekednek. A folyamatos migráció révén a magyarlakta településeken többnyire dinamikusan növekszik a szlovák ajkú népesség aránya, a helyi közösségi diskurzusban és az esetleges konfliktusokban az etnikai komponens viszont csak bizonyos helyzetekben, leginkább az oktatási intézmények nyelvhasználata kapcsán jelenik meg.